

Lise Öğrencilerinde Trafik, Madde Kullanımı ve Toplumsal Konumla İlgili Risk Alma Davranışı

Risk Taking Behavior of High School Students with relation to Traffic, Drug Abuse and Social Status

T. Fikret Karahan, Mehmet E. Sardoğan, Cem Gençoğlu ve Gülhan Yılan
Ondokuz Mayıs Üniversitesi

Öz

Bu çalışmada, lise öğrencilerinde trafik, madde kullanımı ve toplumsal konumla ilgili risk alma davranışı ile özsaygı düzeyi ve cinsiyet arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Araştırma kapsamına alınan bireyler, Samsun il merkezinde devlet liselerinde öğrenim gören 472 kız, 450 erkek, toplam 922 öğrenciden oluşmaktadır. Araştırmada veri toplama aracı olarak, Kıran (2002) tarafından geliştirilen Ergenlerde Risk Alma Ölçeği ve Güngör (1989) tarafından geliştirilen Lise Öğrencileri Özsaygı Envanteri kullanılmıştır. Verilerin analizinde ise t-testi tekniği kullanılmıştır. Araştırmada, özsaygı düzeyine göre öğrencilerin madde kullanımı ve toplumsal konumla ilgili risk alma davranışı arasında anlamlı farklılıkların olduğu saptanmıştır. Ayrıca, cinsiyete göre trafik, madde kullanımı ve toplumsal konumla ilgili risk alma davranışı arasında da anlamlı farklılıkların olduğu saptanmıştır. Araştırmada; erkek öğrencilerde trafik, madde kullanımı ve toplumsal konumla ilgili risk alma eğiliminin, kız öğrencilere göre daha yüksek düzeyde olduğu saptanmıştır. Elde edilen bulgular, lise öğrencilerinde özsaygı düzeyi düşüğe madde kullanımı ve toplumsal konumla ilgili risk alma ve tehlikeye atılma eğiliminin yükseldiğini göstermektedir. Sonuç olarak, lise öğrencilerinin trafik, madde kullanımı, toplumsal konumla ilgili risk alma ve tehlikeye atılma konusunda psikolojik desteğe ihtiyaç duydukları ileri sürülebilir.

Anahtar Sözcükler: Risk alma davranışı, özsaygı düzeyi, lise öğrencisi.

Abstract

In this research we have tried to explain the relationship between trafficking, drug abuse and social status with risk taking behavior according to the levels of self-esteem and gender of the high school students evaluated. The design of the research was based on a descriptive model. The study was carried out on 922 students, 472 female and 450 male participants who are state high school students in Samsun. The students' risk taking behavior was measured by means of the "The Adolescent Risk Taking Behavior Questionnaire" which was developed by Kıran (2002). The students' self-esteem levels were measured by means of the "Self-Esteem Inventory for High School Students" which was developed by Güngör(1989). When analyzing the data, the t-test technique was used. The research indicated that there are many significant differences regarding the students' use of drugs in relation to the level of their self-esteem and their risk taking behavior in relation to their social status. The findings obtained show that as levels of self-esteem decrease, the tendency to use drugs and become involved in risk taking behavior related to social status also increases. In addition, more boys than girls show a tendency to traffic, drug abuse and risk taking behavior. To summarize ; high school students are really in need of psychological help regarding the issue that risk-taking behavior leads to danger.

Key words: Risk-taking behavior, self-esteem, high school students.

Yrd. Doç. Dr. T. Fikret Karahan, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü PDR Anabilim Dalı, tfikretkarahan@hotmail.com;

Yrd. Doç. Dr., Mehmet E. Sardoğan Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü PDR Anabilim Dalı, sardogan@omu.edu.tr

Psikolojik Danışman, Cem Gençoğlu, Samsun Rehberlik Araştırma Merkezi

Psikolojik Danışman, Gülhan Yılan, Amasya Endüstri Meslek Lisesi

Giriş

Son yıllarda Türkiye liselerinde meydana gelen olaylar, şiddet ve saldırganlığın lise öğrencileri arasında hızla yayıldığını, lise öğrencilerinin toplumsal ve bireysel yaşam açısından risk oluşturan davranışları giderek daha sıklıkla sergilediklerini göstermektedir. İstanbul liselerinde 2006 yılında yapılan bir araştırmada, ikinci sınıf öğrencilerinin % 22'sinin bıçak ya da benzeri kesici aletler taşıdıkları belirtilmektedir (www.radikal.com.tr/haber). Basında yer alan haberler, 2006 yılının ilk yedi ayı içinde Türkiye'nin çeşitli illerinde lise öğrencileri arasında meydana gelen bıçaklı ya da silahlı olaylarda beş öğrencinin hayatını kaybettiğini ve yetmiş beş öğrencinin de yaralandığını göstermektedir (www.radikal.com.tr; www.ntvmsnbc.com.tr; www.sabah.com.tr; www.milliyet.com.tr; www.zaman.com.tr; www.cnnturk.com.tr; www.tempodergisi.com.tr). Tehlikeye atılma ve risk alma davranışının lise öğrencileri arasında, önceki yıllara göre bu şekilde hızla yayılmasının altında yatan nedenler üzerinde yeni araştırmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Diğer yandan toplumsal yaşama katkıda bulunan siyasal otoritenin, televizyon kanallarının ve film yapımcılarının, anne-babaların, eğitimcilerin ve giderek bütün yetişkinlerin de bu konuda sorumlu olduklarını vurgulamak gerekir. Lise öğrencileri, içinde buldukları gelişim dönemi nedeniyle her türlü tehlikeye ya da olumsuzluğa açık durumdadırlar. Bu açıdan ele alındığında ergenlik döneminin gelişim özellikleri gündeme gelmektedir.

Ergenlik dönemi bireyin bedensel, sosyal, duygusal, cinsel ve mesleki açıdan çok hızlı değiştiği bir gelişim dönemi olarak tanımlanmaktadır (Fernald & Fernald, 1978). Erikson'un da "kimlik kazanmaya karşı kimlik bunalımı" olarak adlandırdığı bu evrede, aileden bağımsız olma eğilimi yanında, mutsuzluk, intihar eğilimi, çaresizlik, aile bireyleri ile çatışma yaşama, okuldan kaçma, şiddet eğilimi ve madde kullanımı gibi yaşamsal açıdan risk oluşturan birçok problem de yaşanabilmektedir (Feldman, 1990). Ergenlikte yaşanan bu problemlerden bazıları ise sosyal çevreden kaynaklanabilmektedir (Mc Connel, 1974).

Çocukluktan yetişkinliğe geçiş aşamasında bulunan ergenlerde yetişkinlerin beklentilerine uygun davranış sergileme zorunluluğu, zaman zaman bocalamaya ve dengesiz davranışlara neden olabilmektedir (Hilgard,

1962). Bu ve benzeri zorlanma durumlarında ise ergenlerde zaman zaman risk alma ve tehlikeye atılma davranışı ortaya çıkabilmektedir.

Risk alma davranışı, hastalık veya ölümle sonuçlanabilen, yaşamsal ve psikososyal açıdan tehlike yaratabilen davranış (Gonzalez & Tiffany, 1994) olarak tanımlanmaktadır. Bazı araştırmacılar da davranışın yaratacağı tehlikenin farkında olan ergenlerin, riskli davranışları bilerek seçtiklerini belirtmektedirler (Wilde & Murdock, 1982). Yapılan araştırmalar genel olarak bir alanda yüksek risk alma davranışı sergileyen bir ergende risk alma eğiliminin, başka alanlarda da yüksek olduğunu ortaya koymaktadır (Donovan & Jessor, 1985; Ingersoll & Orr, 1989; Lipsitt & Mitnick, 1991). Genel olarak bakıldığında, ergenlerde risk alma ve tehlikeye atılma davranışının nedenleri; akran gruplarına girebilme, aile baskısına ve geleneksel toplum yapısına karşı çıkma, kendi hayatını kontrol etme isteği, kimliğinin onaylanmasını bekleme, kaygı, yetersizlik ve başarısızlık gibi duygularla baş edebilme (Jessor & Jessor, 1977) şeklinde sıralanabilir. Burada sıralanan nedenler, ergenin özsaygı düzeyi ile de yakından ilişkili görünmektedir. Özsaygı ise bireyin kendini olumlu değerlendirmesi, kendini beğenmesi ve değerli bulması, yeteneklerine güvenmesi ve kendini yeterli görmesi olarak tanımlanabilir (Walz, 1991). Ergenlerde ailenin ve öğretmenlerin gösterdiği kabul, saygı ve sevgi de özsaygının yükselmesinde etkili olabilmektedir (Katz, 1993). Özsaygının düşük olması ise birçok sorunla birlikte ergenlerde aşağılık duygusuna (Wells, Miller, Tobacyk & Clanton, 2002) ve öğrenmede büyük bir engel olarak da başarısızlığa (James, 2003) neden olmaktadır. Başarısızlığın zincirleme biçimde sürmesi ise ergenin okul dışına itilmesine neden olurken, aşağılık duygusunun yoğun olarak yaşanması da ergeni akran gruplarından ve aileden uzaklaştırabilmektedir. Bu yaşantı ise başta madde kullanma ve silah taşıma eğilimi olmak üzere, ergenlerde birçok riskli ve tehlikeli davranışa neden olabilmektedir.

Yukarıda yapılan açıklamalara dayalı olarak bu araştırmada, lise öğrencilerinde gözlenen risk alma davranışı ile özsaygı düzeyi ve cinsiyet arasındaki ilişkiler incelenmiş ve bu amaca yönelik olarak aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. Özsaygı düzeyine göre; öğrencilerin trafik, madde kullanımı ve toplumsal konuyla ilgili risk alma

davranışları arasında anlamlı farklar bulunmakta mıdır?

2. Cinsiyete göre; öğrencilerin trafik, madde kullanımını ve toplumsal konumla ilgili risk alma davranışları arasında anlamlı farklar bulunmakta mıdır?

Yöntem

Araştırma Kapsamına Giren Bireyler

Araştırma kapsamına giren bireyler; Samsun Fen Lisesi, Samsun Anadolu Lisesi, Namık Kemal Lisesi, Merkez Endüstri Meslek Lisesi, Kız Meslek Lisesi ve Ticaret Meslek Lisesi'nde 1., 2. ve 3. sınıflarda öğrenim gören 472 kız, 450 erkek olmak üzere, toplam 922 öğrenciden oluşmaktadır.

Veri Toplama Araçları

Bu çalışmada, lise öğrencilerinin risk alma davranışlarını belirleme amacıyla "Ergenlerde Risk Alma Ölçeği" ve özsaygı düzeylerini belirleme amacıyla da "Lise Öğrencileri Özsaygı Envanteri" kullanılmıştır.

Ergenlerde Risk Alma Ölçeği (ERAÖ)

Kıran tarafından 2002 yılında geliştirilen ve beş dereceli likert tipi bir ölçek olan ERAÖ'nün üç alt ölçeği bulunmaktadır. Toplam 26 maddeden oluşan ölçeğin alt ölçeklere göre Cronbach Alpha katsayıları; toplumsal konumla ilgili risk alma 0.84; trafikle ilgili risk alma 0.74; madde kullanımı ile risk alma 0.62 olarak bulunmuştur. Ölçeğin tümü için ise Cronbach Alpha katsayısı 0.88 olarak hesaplanmıştır.

Test-tekrar test yöntemiyle belirlenen güvenilirlik katsayıları ise ölçeğin tamamı için 0.85; Toplumsal Konumla İlgili Risk Alma Alt Ölçeği için 0.76; Trafikle İlgili Risk Alma Alt Ölçeği için 0.67; Madde Kullanımı ile İlgili Risk Alma için 0.64 olarak hesaplanmıştır. Ölçeğin yapı geçerliliğini saptama amacıyla yapılan faktör analizinde Varimax Dönüştürülmü Temel Bileşenler Analizi kullanılmıştır. Ölçeği oluşturan üç faktör toplam varyansın % 40.13'ünü açıklamaktadır. Ölçeğin geçerliliği ile ilgili ikinci analiz ise benzer ölçekler yöntemi ile 0.87 olarak hesaplanmıştır. Ölçekten alınabilecek puanlar 26 ile 130 arasında değişmekte olup, yüksek puan risk alma davranışının yüksek olduğunu göstermektedir (Akt: Esen, 2003).

Lise Öğrencileri Özsaygı Envanteri

Güngör (1989) tarafından geliştirilen ölçekte 75 madde bulunmaktadır. Maddelere verilen cevaplar "bana benziyor" ve "bana benzemiyor" şeklinde çift yönlüdür. Ölçekten alınan puanların toplamı, özsaygı düzeyi toplam puanını vermektedir. Yüksek puan özsaygı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. Ölçeğin kapsam geçerliliği için 20 kişilik bir uzman grubunun kanısına başvurulmuştur. İkinci bir geçerlilik çalışmasında ise benzer ölçekler yöntemiyle Baymur (1968) tarafından geliştirilen Benlik Tasarımı Envanteri kullanılmış ve benzer ölçekler katsayısı $r=0.74$ olarak hesaplanmıştır. Ölçeğin güvenilirlik çalışmasında ise, test-tekrar test yöntemi kullanılmış ve güvenilirlik katsayısı 0.82 olarak hesaplanmıştır.

Verilerin Analizi

Araştırmada verilerin toplanması amacıyla "Ergenlerde Risk Alma Ölçeği" ve "Lise Öğrencileri Özsaygı Envanteri" örnekleme alınan liselerde araştırmacılar tarafından uygulanmıştır. Ölçeklerin puanlanması ve istatistiksel işlem yapılmak üzere bilgisayar ortamına aktarılması sonrasında t-testi tekniği kullanılmış ve SPSS 11.0 paket programından yararlanılmıştır. Sonuçların yorumlanmasında ise 0.05 anlamlılık düzeyi üst değer olarak alınmıştır.

Bulgular

Bu bölümde lise öğrencilerinde; trafikle ilgili risk alma, madde kullanımı ile ilgili risk alma ve toplumsal konumla ilgili risk alma davranışının, özsaygı düzeyine ve cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılık gösterip göstermediğine ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

1. Özsaygı Düzeyine Göre Trafikle İlgili Risk Alma Davranışı

Özsaygı düzeyi, orta ve yüksek düzeyde olan lise öğrencilerinin Trafikle İlgili Risk Alma Alt Ölçeği puan ortalamaları arasındaki farklılığın anlamlı olup olmadığını test etme amacıyla veriler üzerinde t-testi tekniği uygulanmış ve sonuç Tablo-1'de verilmiştir. Özsaygı düzeyi düşük olan 13 öğrenci ise istatistik analiz yapılamadığı için uygulama dışında bırakılmıştır.

Tablo 1

Özsaygı Düzeyine Göre Öğrencilerin Trafikle İlgili Risk Alma Alt Ölçeği Puanlarına İlişkin t-testi Sonuçları

Özsaygı Düzeyi	n	Trafikle İlgili Risk Alma Alt Ölçeği Puan Ortalamaları x	Ss	Sd	t	Sonuç
Orta	419	9.70	3.28	907	1.56	Anlamlı Değil
Yüksek	490	9.38	2.81			P> .05
Toplam	909					

Tablo 1’de yer alan istatistiksel veriler, özsaygı düzeyi orta ve yüksek düzeyde olan lise öğrencilerinin Trafikle İlgili Risk Alma Alt Ölçeği puan ortalamaları arasındaki farklılığın anlamlı olmadığını göstermektedir.

2. Özsaygı Düzeyine Göre Madde Kullanımı ile İlgili Risk Alma Davranışı

Özsaygı düzeyi, orta ve yüksek düzeyde olan lise öğrencilerinin Madde Kullanımı ile İlgili Risk Alma Alt Ölçeği puan ortalamaları arasındaki farklılığın anlamlı olup olmadığını test etme amacıyla veriler üzerinde t-testi tekniği uygulanmış ve sonuç Tablo 2’de verilmiştir. Özsaygı düzeyi düşük 13 öğrenci ise istatistik analiz yapılamadığı için uygulama dışında bırakılmıştır.

Tablo 2’de yer alan istatistiksel veriler; özsaygı düzeyi orta ve yüksek düzeyde olan lise öğrencilerinin

Madde Kullanımı ile İlgili Risk Alma Alt Ölçeği puan ortalamaları arasındaki farklılığın 0.01 düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir.

3. Özsaygı Düzeyine Göre Toplumsal Konumla İlgili Risk Alma Davranışı

Özsaygı düzeyi, orta ve yüksek düzeyde olan lise öğrencilerinin Toplumsal Konumla İlgili Risk Alma Alt Ölçeği puan ortalamaları arasındaki farklılığın anlamlı olup olmadığını test etme amacıyla veriler üzerinde t-testi tekniği uygulanmış ve sonuç Tablo 3’te verilmiştir. Özsaygı düzeyi düşük olan 13 öğrenci ise istatistik analiz yapılamadığı için uygulama dışında bırakılmıştır.

Tablo 3’te yer alan istatistiksel veriler; özsaygı düzeyi orta ve yüksek düzeyde olan lise öğrencilerinin Toplumsal Konumla İlgili Risk Alma Alt Ölçeği puan

Tablo 2

Özsaygı Düzeyine Göre Öğrencilerin Madde Kullanımı ile İlgili Risk Alma Alt Ölçeği Puanlarına İlişkin t-testi Sonuçları

Özsaygı Düzeyi	n	Toplumsal Konumla İlgili Risk Alma Alt Ölçeği Puan Ortalamaları x	Ss	Sd	t	Sonuç
Orta	419	27.84	8.69	907	4.67	Anlamlı
Yüksek	490	25.40	7.2			P<.001
Toplam	909					

Tablo 3

Özsaygı Düzeyine Göre Öğrencilerin Toplumsal Konumla İlgili Risk Alma Alt Ölçeği Puanlarına İlişkin t -testi Sonuçları

Özsaygı Düzeyi	n	Toplumsal Konumla İlgili Risk Alma Alt Ölçeği Puan Ortalamaları x	Ss	Sd	t	Sonuç
Orta	419	27.84	8.69	907	4.67	Anlamlı
Yüksek	490	25.40	7.2			P<.001
Toplam	909					

ortalamaları arasındaki farklılığın 0.001 düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir.

4. Cinsiyete Göre Trafikle İlgili Risk Alma Davranışı

Kız ve erkek lise öğrencilerinin Trafikle İlgili Risk Alma Alt Ölçeği puan ortalamaları arasındaki farklılığın anlamlı olup olmadığını test etme amacıyla veriler üzerinde t-testi uygulanmış ve sonuç Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4'te yer alan istatistiksel veriler, erkek öğrencilerin Trafikle İlgili Risk Alma Alt Ölçeği puan ortalamalarının, kız öğrencilere göre daha yüksek olduğunu göstermektedir. Uygulanan t-testi sonucunda ise bu farklılığın 0.001 düzeyinde anlamlı olduğu saptanmıştır.

5. Cinsiyete Göre Madde Kullanımı İle İlgili Risk Alma Davranışı

Kız ve erkek lise öğrencilerinin Madde Kullanımı İle İlgili Risk Alma Alt Ölçeği puan ortalamaları arasındaki farklılığın anlamlı olup olmadığını test etme amacıyla veriler üzerinde t-testi tekniği uygulanmış ve sonuç Tablo-5'te verilmiştir.

Tablo 5'te yer alan istatistiksel veriler; erkek öğrencilerin Madde Kullanımı İle İlgili Risk Alma Alt

Ölçeği puan ortalamalarının, kız öğrencilere göre daha yüksek olduğunu göstermektedir. Uygulanan t-testi sonucunda ise bu farklılığın 0.001 düzeyinde anlamlı olduğu saptanmıştır.

6. Cinsiyete Göre Toplumsal Konumla İlgili Risk Alma Davranışı

Kız ve erkek lise öğrencilerinin, Toplumsal Konumla İlgili Risk Alma Alt Ölçeği puan ortalamaları arasındaki farklılığın anlamlı olup olmadığını test etme amacıyla veriler üzerinde t-testi tekniği uygulanmış ve sonuç Tablo-6'da verilmiştir.

Tablo 6'da yer alan istatistiksel veriler; erkek öğrencilerin Toplumsal Konumla İlgili Risk Alma Alt Ölçeği puan ortalamalarının, kız öğrencilere göre daha yüksek olduğunu göstermektedir. Uygulanan t-testi sonucunda ise bu farklılığın 0.001 düzeyinde anlamlı olduğu saptanmıştır.

Tartışma ve Yorum

Bu araştırmada; lise öğrencilerinde trafik, madde kullanımı ve toplumsal konumla ilgili risk alma davranışının, özsaygı düzeyine ve cinsiyete göre anlamlı düzeyde değişip değişmediği incelenmiştir. Elde edilen bulgular, lise öğrencilerinde özsaygı düzeyi düştükçe,

Tablo 4

Cinsiyete Göre Öğrencilerin Trafikle İlgili Risk Alma Alt Ölçeği Puanlarına İlişkin t-testi Sonuçları

Cinsiyet	n	Trafikle İlgili Risk Alma Alt Ölçeği Puan Ortalamaları x	Ss	Sd	t	Sonuç
Kız	472	8.34	2.31	920	13.13	Anlamlı
Erkek	450	10.74	3.20			P<.001
Toplam	922					

Tablo 5

Cinsiyete Göre Öğrencilerin Madde Kullanımı İle İlgili Risk Alma Alt Ölçeği Puanlarına İlişkin t-testi Sonuçları

Cinsiyet	n	Madde Kullanımı İle İlgili Risk Alma Alt Ölçeği Puan Ortalamaları x	Ss	Sd	t	Sonuç
Kız	472	5.58	1.39	920	8.15	Anlamlı
Erkek	450	6.57	2.23			P<.001
Toplam	922					

Tablo 6

Cinsiyete Göre Öğrencilerin Toplumsal Konumla İlgili Risk Alma Alt Ölçeği Puanlarına İlişkin t-testi Sonuçları;

Cinsiyet	n	Toplumsal Konum İle İlgili Risk Alma Alt Ölçeği Puan Ortalamaları x	Ss	Sd	t	Sonuç
Kız	472	24.39	6.39	920	8.55	Anlamlı
Erkek	450	28.71	8.86			P<.001
Toplam	922					

madde kullanımı ve toplumsal konumla ilgili risk alma ve tehlikeye atılma eğiliminin yükseldiğini göstermektedir. Başka bir deyişle özsayıgı düzeyi düştükçe; sigara ve alkol kullanma, okuldan kaçma, kesici ve delici aletler taşıma, geç saatlere kadar dışarıda kalma, internette gizlice porno sitelere girme, trafik kurallarına uymama, okul kurallarına uymama ve aile tarafından onaylanmayan işleri yapma gibi konularda risk alma ve tehlikeye atılma eğilimi yükselmektedir. Araştırmada ayrıca, erkeklerde risk alma ve tehlikeye atılma eğiliminin, kızlara göre önemli düzeyde yüksek olduğu saptanmıştır. Türkiye’de yapılan araştırmalar, erkek ergenlerde risk alma davranışının kızlara göre daha yüksek olduğunu ve yüksek düzeyde risk alma ile ailenin ilk çocuğu olma, düşük aile içi uyum, anne-baba öğrenim düzeyinin ve sosyo-ekonomik düzeyin yüksek olması gibi değişkenler arasında da anlamlı ilişkiler olduğunu (Esen, 2003; Kazel, 2001; Yılmaz, 2000; Bayar, 1999) göstermektedir.

Yurtdışında yapılan araştırmaların bulguları ise özsayıgı düzeyi yükseldikçe okuldan ayrılma riskinin azaldığını (Wells, Miller, Tobacyk & Clanton, 2002), dövme ve piercing yaptıran kız öğrencilerde öfkeli davranma ve risk alma eğiliminin yüksek, özsayıgı düzeyinin ise düşük olduğunu (Carroll & Anderson, 2002), tek ebeveyn ile yaşayan ergenlerde daha fazla yıkıcı davranışlara yatkınlık ve risk alma eğilimi bulunduğunu (Steinberg, 1987), erkeklerin kızlara göre daha yüksek risk alma davranışı sergilediklerini (Ginsburg & Miller, 1982), aile içi ilişkileri zayıf olan ergenlerde cinsel risk alma davranışının, aile içi ilişkileri güçlü olan ergenlere göre daha yüksek olduğunu (Markham at.all., 2003) göstermektedir. Güney Kore’de lise öğrencileri üzerinde yapılan bir

araştırmada ise erkeklerin kızlara göre daha çok sigara ve alkol kullandıkları, öğrencilerin % 43’ünün düzenli olarak alkol ve % 32’sinin de düzenli olarak sigara kullandıkları, % 11’inin de daha önce riskli cinsel deneyim yaşamış oldukları saptanmıştır. Araştırmacılar cinsel konulardaki ve diğer alanlardaki risk alma davranışlarındaki artışı, Batı kültürünün etkisinin artmasına bağlamaktadırlar (Han, Minja, Lee & Lee, 2001). Türk toplumunda da aynı şekilde batılı toplumlara benzeme eğilimi, lise öğrencilerinde toplumsal-kültürel yabancılaşmayı hızlandırmaktadır. Ayrıca lise öğrencileri arasında şiddet ve uyuşturucu kullanma eğiliminin gittikçe arttığını da basından izlemekteyiz. Bu konuda Birleşik Devletler’de yapılan araştırmalar, 10-19 yaşlarındaki ergenlerde silah taşıma, adam yaralama ve cinayet işleme oranının çok yüksek olduğunu, lise öğrencileri arasındaki kavgaların % 43’ünde silah kullanıldığını (Malek, Chang & Davis, 1998), liselerde en büyük problemin uyuşturucu ve şiddet kullanımı olduğunu, liselerde esrar, alkol ve sigara kullanma oranının % 50’nin üstünde olduğunu (Colsman & Wulfert, 2002) göstermektedir. Buna karşılık Birleşik Devletler’de okul yönetimleri, yerel yönetimler ve Eğitim Bakanlığı okullarda uyuşturucu ve şiddet önleme programlarını yaygınlaştırmak ve daha çok bütçe ve personel ayırmak için uğraşmaktadır (Flannery, 1998). Türkiye liselerinde ise sigara, alkol ve esrar kullanma gibi konularda yapılmış akademik bir araştırmaya ulaşamamıştır. Ancak öğretmenlerin, yöneticilerin ve psikolojik danışmanların gözlemlerine ve basında yer alan haberlere göre değerlendirildiğinde, tehlikenin boyutları daha fazla büyümeden önlem alınması gerektiği görülmektedir. Başka bir deyişle, Türkiye liselerindeki gidiş, yukarıda örnekleri verilen

Amerikan Toplumundaki Liselere Benzemektedir. Bu sorunla ilgili olarak, aile bağlarının ve toplumsal-kültürel değerlerin zayıflaması, televizyonlarda oynatılan mafya dizilerinin ve magazin yaşamın popüler duruma getirilmesi ve yetişen kuşaklara zincirleme bir şekilde bu figürlerin model olarak sunulması gibi birçok neden sıralanabilir. Diğer yandan siyasal iktidarların bu sorun karşısında duyarsız ve ilgisiz kalması da önümüzdeki yıllara yönelik çözüm umutlarını zayıflatmaktadır.

Sonuç olarak, lise öğrencilerinde özsaygı düzeyi düşükçe, risk alma ve tehlikeye atılma eğiliminin yükseldiği ve bireysel ve toplumsal yaşam açısından risk alma ve tehlikeye atılma konusunda psikososyal desteğe ihtiyaç duydukları ileri sürülebilir. Araştırmada elde edilen bulgulara dayalı olarak şu öneriler getirilebilir:

1. Liselerde öğrencilerin özsaygı düzeylerini yükseltmeye de yardımcı olabilecek nitelikte, kişisel gelişim programlarının uygulamaya koyulması önerilebilir. Özellikle iletişim, çatışma çözme, öfke kontrol becerilerinin kazandırılmasına dönük programların uygulamaya koyulması ve yaygınlaştırılması önerilebilir.
2. Aile içi iletişim ve ergenle iletişim konularında anne-babalara beceri kazandırmaya dönük periyodik eğitim uygulamalarına ağırlık verilmesi önerilebilir.
3. Lise öğrencileri arasında risk alma davranışlarının ve bununla ilişkili olarak şiddet ve saldırganlığın hızla yayılması, insancıl değerlerin zayıfladığının ve eğitim yoluyla kazandırılmadığının bir göstergesi olarak düşünülebilir. Bu açıdan bakıldığında, liselerde demokrasi ve insan hakları gibi derslerin bütün sınıf düzeylerinde zorunlu olarak okutulması gerektiği ileri sürülebilir.
4. Ülkemizde trafik kazalarının oranı diğer ülkelere göre çok yüksektir. Bu nedene, trafikle ilgili risk alma ve tehlikeye atılma eğilimi yüksek olan lise öğrencilerine, davranış kazandırmaya yönelik eğitim ve uygulama etkinlikleri düzenlenebilir. Bu amaçla grup rehberliği etkinliklerinden yararlanılabilir.
5. Ülkemizde sigara içme alışkanlığı çok erken yaşlarda başlamakta ve hızla yayılmaktadır. Bununla birlikte uyuşturucu hap ve esrar kullanımı da

lise öğrencileri arasında hızla yayılmaktadır. Bu nedene, madde kullanımı ve toplumsal konumla ilgili risk alma eğilimi yüksek olan lise öğrencilerine yönelik, grup rehberliği, grupla psikolojik danışma ve her türlü bilgilendirme odaklı eğitim etkinliklerine ağırlık verilebilir.

6. Antisosyal davranış ile risk alma eğilimi arasındaki ilişki araştırılabilir.

Kaynakça

- Bayar, N. *Ergenlerde Risk Alma Davranışı: İçtepissellik, Aile Yapısı ve Demografik Değişkenler Açısından Gelişimsel Bir İnceleme*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi. 1999, ii-iii.
- Carroll, L. & Anderson, R., *Body Piercing, Tattooing Self Esteem and Body Investment in Adolescent Girls*, *Adolescence*, 2002; 37(147), 627-638.
- Colman, M. & Wulfert, E. *Conflict Resolution Style as an Indicator of Adolescents' Substance use and other Problem Behaviors*, *Addictive Behaviors*, 2002; 27(4), 633-648.
- Donovan, J. E. & Jessor, R., *Structure of Problem Behavior in Adolescence and Young Adulthood*, *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 1985; (53), 890-904.
- Esen, B. K. *Akran Baskısı Düzeyleri ve Cinsiyetlerine Göre Öğrencilerin Risk Alma Davranışı ve Okul Başarılarının İncelenmesi*, *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 2003; 11(20), 17-26.
- Feldman, S. R., *Understanding Psychology*, Second Edition, USA: McGraw-Hill Publishing Company, 1990.
- Fernald, S. P. & Fernald, L. D., *Introduction to Psychology*, Fourth Edition, Boston: Houghton Mifflin Company, 1978.
- Flannery, D. J. *Improving School Violence Prevention Programs through Meaningful Evaluation*. *Eric-Cue Digest*, 1998; 132, 3-6.
- Ginsburg, J. H. & Miller, M. S., *Sex Differences in Children's Risk-Taking Behavior*, 1982; 53, 426-428.
- Gonzalez, J. & Tiffany, F., *Adolescents Perceptions of Their Risk Taking Behaviour*, *Adolescence*, 1994; 29(115), 701-711.
- Güngör, A., *Lise Öğrencilerinin Özsaygılarını Etkileyen Etmenler*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 1989.
- Han, S., Minja, K. C., Lee, M. & Lee, S., *Risk-Taking Behavior Among High School Students in South Korea*, *Journal Of Adolescence*, 2001; 24, 571-574.
- Hilgard, R. E., *Introduction to Psychology*, Third Edition, New York: Harcourt, Brace & World Inc., 1962.
- Ingersoll, G. M. & Orr, D. P., *Behavioral and Emotional Risk in Early Adolescents*, *Journal of Early Adolescence*, 1989; 9(4), 396-407.
- James, K., *How Low Self-Esteem Affects Adult Learners*, *Adults Learning*, 2003; 14(5), 24-27.

- Jessor, S. J. & Jessor, R., *Problem Behavior And Psychosocial Development: A Longitudinal Study of Youth*, New York: Academic Press, 1977.
- Katz, L. G., *Self-Esteem And Narcissism: Implications for Practice*, ERIC Clearinghouse on Elementary and Early Childhood Education, Urbana, IL(BBB166656) 1993.
- Kazal, Y. *Erinlik Grubu Öğrencilerinin Risk Almaya Yönelik Davranışı ve Öğretmenlerinin Algılaması*. Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi. 2001, ix.
- Lipsitt, L. P. & Mitnick, L. L., *Self Regulating Behavior and Fish Taking: Causes and Consequenses*, Norwood, NJ: Ablex Publishing Corp., 1991.
- Malek, M. K., Chang B. H. & Davis, T. C. *Self-Reported Characterization of Sevent-Grade Studens' Fights*. *Journal of Adolescent Healt*. 1998; 23, 103-109.
- Markham, M. C. at. all., *Family Connectedness and Sexual Risk-Taking Among Urban Youth Attending Alternative High Schools*, *Perspectives on Sexual and Reproductive Health*, 2003; 35(4), 174-179.
- McConnel, V. J., *Understanding Human Behavior*, USA: Rinehard and Winston Inc., 1974.
- Steinberg, L., *Single Parents, Stepparents and the Susceptibility of Adolescents to Antisocial Peer Pressure*, *Child Development*, 1987; (58), 269-275.
- Walz, G. R., *Counseling to Enhance Self-Esteem*, ERIC Clearinghouse on Counseling and Personel Services, Ann Arbor, MI, 1991; (EDD00036).
- Wells, D., Miller, M., Tobacyk, J. & Clanton, R., *Using a Psychoeducational Approach to Increase the Self Esteem of Adolescence at High Risk For Dropping Out*, *Adolescence*, 2002; 37(146), 431-435.
- Wilde, G. J. & Murdock, P. A., *Incentive Systems for Accident-free Driving in the General Population*, *Ergonomics*, 1982; (25), 879-890.
- Yılmaz, T. *Ergenlerde Risk Alma Davranışlarının İncelenmesi*. İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2000, iv-v.

Makele Geliş	28 Kasım 2005
İnceleme	17 Şubat 2006
Düzeltilme	20 Ağustos 2006
Kabul	20 Eylül 2006